

tekėjusios upeliais. Staiga jos įaugusios į žemę ir pavirtusios medžiais, nuo kurių šakų taip pat varvėjusios ašaros. Nuo saulės karščio jos suketėjusios ir virtusios gintaru, kurį Eridano upė pagauna ir pasiunčia romėnams.

Padavimų apie gintarą buvo sukurta ir Lietuvoje. Jie eidami iš lūpų į lūpas, kaikurie, išliko iki mūsų laikų. Gražiausias iš jų yra padavimas apie Jūratę ir Kastytį.

Atsitikę tai labai seniai, kai dievas Perkūnas buvęs vyriausias iš visų dievų, o Baltijos jūros vandenys priklausę deivės Jūratės vandenų karalijai. Ji buvusi labai graži ir gyvenusi jūros dugne gintariniuose rūmuose. Jūroje, prie Šventosios upės įtakos, gaudęs žuvis jaunas, drąsus ir gražus žvejys Kastytis. Jūratei nepatiko, kad Kastytis drumstęs Baltijos vandenį ir gąsdinęs žuvytes. Ji pasiuntusi undines, kad jos išpėtų Kastytį, nedrumsti jos vandenų ir negąsdinti žuvyčių. Kastytis nepabūgęs deivės išpėjimų ir toliau gaudęs žuvytes. Jūratei patikusi žvejo drąsa ir ji panorėjusi jį pamatyti. Lydima undinių iškilusi į jūros paviršių toje vietoje kur Kastytis žvejojo. Karštai pamilusi šį jauną, drąsų vyrą, Jūratė nusiviliojo jį į gintaro rūmus. Perkūnas, sužinojęs, kad nemirtingoji deivė pamilusi žvejo sūnų, didžiai užsirūstinęs. Jis žaibais sugriovęs gintaro rūmus, nužudęs Kastytį, o Jūratę prirakinęs prie tų rūmų griuvėsių sienos. Jūratė, bangų blaškoma, nuolat raudanti Kastyčio ir nelaimingos judviejų meilės. Jos rauda būva tokia jaudinanti, kad šaltos, ramios jūrų gelmės pradedančios nerinti, audrintis ir siausti išmesdamos iš gilumos ir išplaudamos į krantą Perkūno sudaužytų gintaro rūmų skeveldras. O maži gintaro gabalėliai tai esą Jūratės ašaros — tyros ir skaidrios, kaip tyra ir skaidri buvusi tragiška jos meilė.

Šio prieš daugelį amžių sukurto lietuvių liaudies padavimo įkvėpti lietuvių poetai, kompozitoriai, dailininkai sukūrė visą eilę nuostabių kūrinių.

Yra dar ir kita versija šio padavimo, kurį užrašė Liudvikas Adomas Jucevičius Žemaičių atsiminimų knygoje (Wspomnienia Żmudzi 1842). Čia Jūratė buvusi Perkūno nutrenktą, jos gintaro rūmai sudaužyti, o Kastytis buvęs Praamžiaus prikalts prie uolos jūros dugne ir jūrai ošiant mes girdime jo dejavimą.

Seniausieji gintaro radiniai Lietuvoje yra naujojo akmens amžiaus — neolito laikotarpio (4000–1600 m. pr. m. e.). Tų laikų gintarinių papuošalų — karolių, skritulėlių, sagų, amuletų lobiai ir pavieniai radiniai buvo aptikti prie Baltijos jūros buvusiose gyvenvietėse (Kuršių Nerijoje bei Palangoje ir Prūsijoje), pilkapiuose ir plokštiniuose kapinyuose. Neolito gintaras bu-

vo jau plačiai vartojamas ir sėkmingai apdirbamas titnaginiais ir kauliniais įrankiais. Jo gabalai buvo pjaustomi, šlifuojami ir išgrąžomi. Daugiau gintaro dirbinių buvo rasta iš vėlesnio meto — žalvario ir geležies amžiaus. Iš tų radinių paaiškėjo, kad gintaras buvo plačiai žmonių vartojamas papuošalams, kurių tam tikra dalis turėjo jiems ir magišką reikšmę. Vėlesnių laikų (mūsų eros) kapinyuose, moterų kapuose rasti gintariniai verpstukai, karoliai, karolių apyvaros ir t. t. Vyrų kapuose — išpuoštos gintaru jietys, diržai, kamanos. Žirgams įpindavo 2 — 1 karoliuką į karčius ant kaktos, kad apsaugotų juos nuo nelaimių. Tie įvairios paskirties gintaro radiniai, padavimai, dainos mums įrodo, kad gintaras anais laikais vaidino lietuvių buityje labai svarbų vaidmenį. Nei vienoj kitoj šalyje jis nėra taip giliai įaugęs į liaudies buitį, folklorą ir literatūrą bei meną, kaip Lietuvoje. Nuo seniausių laikų buvo iš jo kuriami nuostabaus grožio buitiniai bei dailės kūriniai. Tad ne veltui Lietuva vadinama gintaro šalimi, o Baltijos pajūris — gintaro krantu. Gintaras aptinkamas Lietuvoje ir gana tolimose nuo jūros vietovėse: Nemuno pakrantėse, Platelių ežeruose, Širvintos pakrantėse ir kitur.

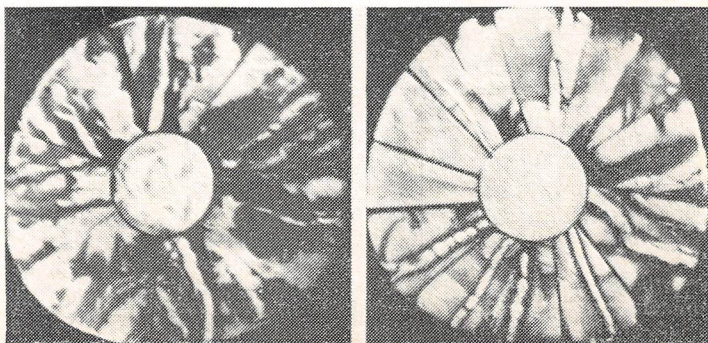
Lietuvoje ir kitose Pabaltijo šalyse gintaras dar buvo plačiai naudojamas mainų prekyboje. Mokslininkų nustatyta, kad mūsų gintaras pasiekdavo senovės Finikiją, Graikiją ir Romą jau neolito amžiuje, nes to amžiaus gintaro dirbinių ir žaliavos lobiai buvo rasti ne tik tose šalyse, bet ir įvairiose vietovėse pakeliui į tas šalis.

Žalvario amžiuje gintaro prekyba jau buvo žymiai suintensyvėjusi. Aisčių gintaro žaliava ir dirbiniai kartu su Jutlandijos (Danijos) gintaru buvo gabenama į Romą ir kitas Viduržemio ir Juodosios jūros šalis. Baltijos gyventojai gintarą keisdavo į žalvarį, o ne į dirbinius, nes žalvarį, varį ir alavą jie puikiai mokėjo patys apdoroti.

Maždaug IV amžiuje pr. m. e. gintaro prekyba su Roma ir jos kolonijomis buvo nutrūkusi, bet I — II mūsų eros amžiais vėl prasidėjo. Baltas ir vaško spalvos gintaras Romoje nebuvo vertinamas: jis buvo vartojamas smilkalams, tačiau skaidrusis — raudonos ir ypač geltonos aukso spalvos gintaras (sukcinitas) romėnų buvo labai branginamas. Mūsų gintaras buvo gabenamas į kitas šalis daugiausia upių ir jūros keliais, tais pačiais keliais, kuriaisėjo to laiko prekyba.

Kad gintaras buvo žinomas daugeliui senovės tautų ir kad tų laikų mokslininkai mėgino išaiškinti jo kilmę, susidarymo laiką, sužinoti, kur jis randamas, sužinome ne tik iš archeologinių gintaro radinių, bet iš senųjų raštų, bei literatūrinių kūrinių. Paminėsiu

J. PRAPUOLENIS

GINTARO MOZAIKOS

tik graikų poeto Homero poemą „Odiseja“ (sukurta VIII – VII amž. pr. m. e.), kur minimas gintaras IV, XV ir XVIII giesmėje ir du senovės romėnų rašytojus ir mokslininkus, kurie pateikia nemaža žinių apie gintarą, tai Plinijus Vyresnysis ir Plinijus Jaunesnysis. Jie abu jau rašė, kad gintaras yra tam tikrų medžių sakai, dargi nurodė pušies rūšį, iš kurios sakų susidaręs gintaras.

Iš kur yra kilęs žodis gintaras kalbininkai dar nėra galutinai išsiaiškinę. Manoma, kad jis esąs skolinys iš senųjų vadinamosios Pamario kultūros gyventojų.

Seniausias ir primityviausias gintaro gavybos būdas yra jo rinkimas smėlėtame pajūryje, kur jo įvairaus didumo gabalus išplauna į krantą įsisiautėjusios jūros bangos. Vėliau pradėta jį graibstyti iš jūros įvairiai paruoštais tinklais. XVIII ir XIX amžiuje buvo plačiai naudojamas nardymas gintarui iš jūros graibstyti. Dabar plačiausiai naudojamas gintaro gavybos būdas yra jo kasimas iš jūros dugno ir žemės specialiomis mašinomis.

Gintaro žaliava yra pristatoma į gintaro dirbtuves, kuriose daromi papuošalai, suvenyrai ir kiti gintaro dirbiniai. Geriausius, įvairiausius ir meniškiausius gintaro dirbinius gamina Palangoje moderniškoje gintaro dirbtuvėje, kurioje yra geros darbo sąlygos, tinkami irankiai ir sutelkti geriausi gintaro specialistai – dailininkai profesionalai ir liaudies meistrai.

Jie mėgina, naudodami negatyvini graviravimą, iškelti natūralias estetines gintaro savybes. Šalia geometrinį gintaro dirbinių formų – tekintų karolių, sagų, medalių – pradėdama kurti šių papuošalų laisvos formos. Toks gintaro apdirbimo būdas labai daug sutaupo gintaro ir gaunama daug gražesni, natūralesni dirbiniai. Didesnius natūralaus gintaro gabalus dabar naudoja skulptūriniais dirbiniais. Iš mažų gintaro gabalėlių kuria miniatiūrinę gintaro mozaiką: portretus, peizažus ir t. t. Gintaro inkrustacijos naudojamos gaminant baldus, suvenyrines medines dėžutes, dailiuosius odos dirbinius – rankinukus, albumus ir t. t.

Lietuvių meilė gintarui nėra atsitiktinis reiškinys, o ilgus amžius Baltijos pakrantėje gyvenusių ir savo džiaugsmą bei liudėsį glaudžiai su gintaru siejusių žmonių branginama tradicija. Gintaro gabalėlis arba iš jo padarytas gražus dailės kūrinys yra lietuviui ne vien nuostabus daiktas, bet ir savo krašto kultūros istorijos dalis. Dėka inkluzų gintaras teikia nemaža žinių apie mūsų žemę, jos susidarymą ir amžių. Jis yra gyvas žemės, jos gamtos gilių senovės ir evoliucijos liudininkas. Todėl gintaras domina ne tik grožio mylėtojus, bet ir įvairių sričių mokslininkus.

* * *

DANA DEKSNYTĖ-KYBARTIENĖ

AŠARA

*Ašara – džiaugsmo perlas,
Ašara – kančios daina –
Vis tyra ir bespalvė
Ir kančioj, ir džiaugsmė.*

*Jei ši žemė – ašarų klonis,
Vandenynai kančių,
Tai mūs laimė – tik žaibo kelionė
Sielvartų kloniu plačiu.*

PETRĖ ŠUOPYTĖ

ONA SAULAITIENĖ

Kuriame kaime Lietuvoje Petrė gimė ir gyveno, nežinau; užtenka paminėti, kad ji buvo „nuo Sintautų“, tai yra netoli nuo nemažo Suvalkijos kultūros centro.

Su suvalkiečiais artimiau tesusipažinau čia Amerikoje. Augustai Panevėžyje, man artimiausi buvo aukštaičiai, o vėliau, kai dirbau Šiauliuose, ir žemaičiai, bet aiškių suvalkiečių nedaug tepasitaikė kolegų tarpe. Apie juos galvojau, kad jie išdidūs, nelabai linkę klausytis skirtingos nuo jų nuomonės, mėgstą laikytis atokiai nuo nesuvalkiečių bei kalbėti griežtais, kapotais sakiniais.

Atsimenu, kaip ilgai sukau ratą aplink vieną kolegę, kurios vardas irgi buvo Petrė – kol pagaliau pasisekė rasti kelią į jos širdį ir įtraukti ją į geriausių savo draugių sąrašą.

Nemanau, kad kam nors turėjo būti sunku rasti kelią į Petrės Šuopytės širdį. Iš tiesų atrodė, kad jos širdyje tilpo taip daug žmonių ir jų rūpesčių, kad niekam nepasisekė užkariauti visos jos širdies.

Petrė gyveno pilnu gyvenimu. Nepaprastai naginga, sumani ir vikri, ji visur spėdavo dalyvauti. Siuvėjos amatas buvo pragyvenimo šaltinis, bet likdavo pakankamai laiko nubėgti pas ligonį, priimti naują gimį, budėti prie miršančio. Ir tai nereiškė, kad ji nubėgusi tik sėdėjo rankas sudėjusi – ne. Petrei atėjus, troba būdavo patvarkyta, valgis išvirtas, ašaros nušluostytos!

Ji mėgdavo taip pat vaidinti. Nesibaidė net vaizduoti patį velnią raudonais drabužiais, ragais ir skeltu galu uodega katalikiškos organizacijos vakare.

Sovietams užėmus Lietuvą, randame Petrę pabėgusią iš tėviškės ir klajojančią Rytprūsioose. Visur ją supo suirutė, apleistų ūkių klaidus vaizdas ir paliktų galvijų baubimas. Bėgalinis skausmas vėrė jos širdį. Asmeninė tragedija, vienišumas, baimė ir užtikti vaizdai susiliejo į vos pakeliamą slogutį.

Iš to laikotarpio Petrė minėjo du ypatingu įvykiu: rožančiaus radimą ir naujo lietuviuko gimimą.

Petrė buvo netekusi savo rožančiaus. Kiek prisimenu, ji jo nebuvo pametusi, bet atidavusi kam nors, kuriam ji norėjo padėti. Ir štai, becinant pušynėliu, jos koja paspyrė kažką smėlyje: tai būta didelio, medinio rožančiaus! Mergina jį pakėlė ir pagalvojo:

– Toks didelis! Kas nors jo pasiges!

Bet už miškelio tebuvo apleisti vienuolyno pastatai...

Su naujo lietuviuko gimimu buvo maždaug taip. Petrė sutiko mirtinai išsigandusią, pirmojo kūdikio belaukiančią moterį. Visi su ja pabėgę žmonės skubėjo tolyn nuo besiartinančio fronto, o jai jau reikėjo jieškoti prieglaudos.

Užmiršusi save, Petrė pradėjo globoti jauną moterį, kol kūdikis gimė. Rusams užėjus, padėtis buvo ypatingai dramatiška. Tačiau Petrei su savo naujais draugais pasisekė pasprukti ir pasiekti didesnę lietuvių pabėgėlių būrį, o jau žymiai vėliau, atsidurti tremtinių stovykloje.

Mažasis Pranukas dabar didelis Pranas. Jis tikrai gali didžiulotis: nekiekvienas turi tokią krikšto motiną, kaip jis!

Tremtinių stovykloje, jei neklystu, įsikūrusioje senoje vokiečių pilyje, Petrė energingai tvarkėsi: susi-